

De Landgenoten

Landbouwgrond voor bioboeren

Geef ruimte aan de boeren van de toekomst

Visienota De Landgenoten

Colofon

V.U. Tom Troonbeeckx,

Broekstraat 159, 3001 Heverlee

Fotografie: Creative Nature, TuRostro, Intvis , Tim Vandewiele

Redactie: Adje Van Oekelen

De Landgenoten radicale vernieuwer 2017

In juni 2017 won De Landgenoten de publieksprijs en juryprijs van De Radicale Vernieuwers.

In deze wedstrijd van de Sociale InnovatieFabriek, Radio 1 en De Standaard, in samenwerking met Cera, Koning Boudewijnstichting, VLAIO en Nationale Loterij werden uit 322 kandidaten, projecten geselecteerd die met hun nieuwe tegendraadse, onverwachte en trendsettende ideeën streven naar oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen.

www.radicalevernieuwers.be

Voorwoord

De Landgenoten stelt, met middelen van meer dan duizend geëngageerde burgers, landbouwgrond ter beschikking aan startende en gevestigde bioboeren.

Hiermee willen we de groei van biologische landbouw in Vlaanderen stimuleren, de continuïteit van landbouwbedrijven verzekeren en de opgebouwde bodemvruchtbaarheid beschermen en doorgeven aan de volgende generatie boeren. Zo willen we burgers, boeren en overheden stimuleren om samen landbouwgrond duurzaam te beheren als gemeengoed.

Als beheerder van landbouwgrond wenst De Landgenoten de kwantitatieve en kwalitatieve uitholling van landbouwgronden op de politieke agenda te zetten.

Met deze bijdrage willen we het maatschappelijk debat over de toegang tot grond voor boeren en het ruimtelijk beleid daarrond aanzwengelen.

Vertrekkende vanuit de problematiek maken we onze visie duidelijk om af te sluiten met concrete tips voor lokale, regionale en Europese beleidsniveaus.

De zaak van de grond: _____ wat is er aan de hand?

De Landgenoten ziet een aantal drempels die ruimte voor landbouw in harmonie met mens en omgeving – en voor de boeren van de toekomst – belemmeren.

1. Open ruimte in vlaanderen

De afname van open ruimte in het verstedelijkte Vlaanderen...

...blijft duren

Elke dag verdwijnt er gemiddeld zes hectare open ruimte in Vlaanderen door verstedelijking. Dit is grond waarvan de oorspronkelijke functies voor landbouw en natuur quasi definitief verdwijnen. Op dertig jaar tijd is de bebouwde ruimte gestegen van 156.896 ha tot 256.232 ha, een toename van 63 procent. Dit terwijl het aantal Vlamingen met maar 13 procent toenam. De totale ruimte die door verstedelijking wordt ingenomen ligt nog hoger: VITO (Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek) raamt volgens het Ruimtemodel Vlaanderen het totale ruimtebeslag op 444.619 ha ofwel één derde van de totale oppervlakte van Vlaanderen.

'Elke dag bouwt de Vlaming 12 voetbalvelden vol.'

...en moet dringend stoppen

De open ruimte is van cruciaal belang voor vele maatschappelijke diensten zoals behoud van biodiversiteit, infiltratie van water tijdens natte periodes en buffering van water tijdens droogte, opslag van koolstof, verkoeling, het voorzien van een aangename leefomgeving om in te bewegen en te recreëren, maar vooral ook de voedselproductie. Deze diensten zijn noodzakelijk om een antwoord te bieden op dringende uitdagingen in Vlaanderen rond bevolkingstoename, energievoorziening en klimaat.

2. Landbouw in de open ruimte

Binnen de open ruimte komt landbouw in verdrinking door meerdere factoren, waaronder:

Oneigenlijk gebruik van gronden en gebouwen

Een landbouwbestemming biedt vandaag geen garantie dat grond effectief voor landbouw gebruikt wordt. Landbouwgronden worden private tuinen of paardenweiden. Bedrijfsgebouwen van stoppende boeren worden woningen, kantoren, opslagplaatsen en verliezen hun landbouwfunctie. Zo verhoogt de druk op de grondprijzen van de omliggende agrarische terreinen.

Speculatie

De grondprijzen zijn de laatste jaren fors gestegen. In de meest verstedelijkte te gebieden noteren we piekcijfers van 60.000 tot 100.000 euro per hectare. Nieuwe, veelal kapitaalkrachtige spelers begeven zich – vaak met speculatieve doelstellingen – op de grondenmarkt. In Vlaanderen zien we voorlopig geen grote buitenlandse investeerders, maar er zouden wel reeds beleggingsvennootschappen honderden hectaren landbouwgrond verwerven en deze al dan niet in landbouwuitbating hebben. De voedselproductie is ondergeschikt aan de financiële waardeverhoging die ze willen realiseren. De bodem wordt uitgeput en de eigenlijke landbouwwaarde neemt af. Om deze bedreigingen in kaart te brengen, ontbreekt het echter volledig aan transparante gegevens over de grondenmarkt.

‘Wekelijks verdwijnen er zo’n 25 boerderijen in vlaanderen’

Vergrijzing in de landbouw

Vandaag zijn er nog 24.000 landbouwbedrijven, een halvering sinds eind jaren '90. De gemiddelde leeftijd van de bedrijfsleider ligt hoger dan 54 jaar. Heel wat landbouwers zullen nog stoppen in de komende 10 jaar. Heel wat landbouwgronden en bedrijfsgebouwen zullen nog vrijkomen. De vrijgekomen grond gaat meestal naar andere bedrijven die schaalvergroting realiseren, maar even vaak blijven gronden ook in handen van gestopte (pensioen-)boeren, of verdwijnen ze in niet-agrarisch gebruik. Met verder oneigenlijk gebruik en prijsverhoging als gevolg. Voor de actieve boer wordt het steeds moeilijker om aan een haalbare prijs land te verwerven, voor een startende boer is het al helemaal onbegonnen werk.

Concurrentie binnen de open ruimte

Landbouw is al lang niet meer de enige speler in de open ruimte. Naast concurrentie van stedelijke functies of oneigenlijk gebruik van de open ruimte, bestaat er ook een interne concurrentie. Wanneer er bijvoorbeeld door infrastructuurwerken open ruimte met belangrijke natuurwaarde wordt aangetast, dan moet dit volgens Europese natuurdoelstellingen gecompenseerd worden. Deze compensatie vindt dan meestal plaats in landbouwgebied. Hierdoor daalt het netto beschikbaar areaal voor landbouw. Daarnaast wordt via het ruimtelijk beleid gezocht naar ruimte voor andere sectoren in het kader van de ruimteboekhouding, waardoor de beschikbare ruimte voor landbouw opnieuw daalt.

3. Landbouw in verbondenheid

Gedreven door louter economische wetmatigheden dreigt de verbondenheid van onze landbouw met de maatschappij volledig te verwateren.

‘Wie gaat er binnen 20 jaar voor ons voedsel zorgen?’

Verlies band met de consument

De consument in Vlaanderen vindt op elk moment van het jaar alle mogelijke voedingsproducten in de winkel, kent geen voedselschaarste en heeft meestal geen idee van wat, waar en hoe zijn eten geproduceerd is. Een groot deel van de landbouwers telen grondstoffen voor de voedingsindustrie en de wereldmarkt, niet voor de mensen uit de directe omgeving. Voor de consument is de link tussen landbouw en voeding niet evident meer. Het gevolg is dat de burger zich nog weinig verantwoordelijk voelt voor het in stand houden van de lokale voedselproductie en de landbouw. Dergelijk gebrek aan verbondenheid en verantwoordelijkheid uit zich ook in voedselverspilling.

Verlies band met de omgeving

Landbouwers moeten vandaag vaak intensifiëren en uitbreiden om te overleven. Zo knippen ze echter de band met ons leefmilieu door. Grootschalige landbouw gaat – zelfs in tijden van klimaatverandering – nog steeds gepaard met het verbruik van fossiele energie en de instroom van mineralen, met negatieve milieueffecten tot gevolg. Onze omgeving wordt door dit soort landbouw zodanig geconditioneerd dat er nog weinig ruimte is voor natuur en biodiversiteit.

Verlies band met de bodem

De bodem is in de moderne landbouw vaak slechts een substraat dat externe toevoegingen zoals kunstmest nodig heeft om te produceren, met een verarming van het bodemleven en -structuur als gevolg. We miskennen de waarde van een rijk bodemleven voor onze landbouw. Als belangrijke pijler van een klimaatbeleid en als belangrijke productiefactor voor de landbouw, is er nochtans dringend nood aan meer aandacht voor bodem en bodemvruchtbaarheid.

Een boontje voor de bodem

De bodem - "our common ground" - is de basis voor alles wat groeit, geeft stabiliteit aan de oppervlakte en bepaalt wat erop kan gebeuren. Het is een fundamentele natuurlijke hulpbron. De bodem laat toe om voedsel te telen, levert en reinigt drinkwater, zorgt voor een grote biodiversiteit, regelt de waterhuishouding en vormt de fysische basis waarop we bouwen en leven.

Om al deze functies te vervullen, moet de bodem levend zijn. Een levende bodem krioelt van leven, is niet verhard en heeft een goede structuur zodat wortels erin kunnen groeien. Het belang van bodemkwaliteit verdwijnt echter naar de achtergrond wanneer een eigenaar of gebruiker enkel winst op korte termijn nastreeft.

We moeten daarom de kwaliteit en de draagkracht van deze hulpbron mee in rekening brengen bij beslissingen over landgebruik. Eigendomsrecht op land kan geen absolute vrijheid op het gebruik ervan inhouden. We moeten bijkomende verharding vermijden en verarmde bodems herstellen. Levende bodemsystemen moeten richting geven aan onze ruimtelijke planning. Want een gezonde bodem heeft een groot waterbergend vermogen, legt CO₂ vast, voorkomt erosie, matigt hitte én zorgt voor kwalitatieve voedselproductie.

Onze visie

Denk vanuit de open ruimte

Vlaanderen kan zich geen verlies van open ruimte meer veroorloven als het leefbaar wil blijven voor de groeiende bevolking. In de open ruimte moet plaats zijn voor bos, natuurontwikkeling en landbouw. We kunnen open ruimte niet langer beschouwen als een restgebied, maar wel als een noodzaak voor een gezond leven voor de stedeling.

140.000 hectare extra open ruimte nodig in 2060'

Vandaag beschikken we over 0,14 ha open ruimte per inwoner. Wanneer er tegen 2060 nog een miljoen inwoners bijkomen, betekent dit dat we 140.000 ha extra open ruimte nodig hebben, willen we dezelfde levenskwaliteit kunnen aanbieden aan de toekomstige generatie.

De 'betonstop' voorbij...

Zorg voor lokale duurzame voedselproductie

Vlaanderen moet werk maken van een eigen voedselstrategie. Een stijgende bevolking en een dalend landbouwareaal betekent een daling van de capaciteit om in ons eigen voedsel te voorzien.

In een context van klimaatverandering en misschien in de toekomst voedselschaarste is het geen overbodige luxe om als regio voldoende capaciteit te behouden voor eigen voedselproductie.

Anders verliezen we grip op de kwaliteit van ons voedsel.

Breng evenwicht tussen landbouw omgeving en maatschappij

Een soevereine Vlaamse voedselstrategie moet aangepast zijn aan de eigenheid van de regio, rekening houden met de kwaliteit van de grond en het moet de negatieve impact op milieu en water beperken. Er is niet enkel nood aan voedselproductie op het platteland, maar ook in en rond de steden.

Een duurzame landbouw die de bodemvruchtbaarheid en de biodiversiteit op peil houdt, heeft voldoende ruimte nodig voor vruchtwisseling, gebruik van groenbemesters en het aanplanten van bomen, hagen en houtkanten. In een duurzaam landbouwsysteem is de veehouderij bovendien grondgebonden.

Onze aanbevelingen en tips

Deze aanbevelingen vergen een coherent samenwerken tussen de verschillende beleidsniveaus, zowel lokaal, regionaal en federaal.

1

Laat de verharde oppervlakte afnemen

2

Beschouw oneigenlijk gebruik van landbouwgrond als een luxe

3

Breng transparantie op de grondenmarkt

4

Zorg voor regulering van de grondenmarkt

5

Gebruik fiscale instrumenten om landbouw te behouden

6

Maak werk van een Bodemherstelfonds

7

Diversifieer CO2-compensatie

8

Zet publieke gronden in voor lokale voedselproductie

9

Behoud de actieve landbouwer als spilfiguur

10

Maak ruimte voor diversiteit in de landbouw

1

Laat de verharde oppervlakte afnemen

Een systematische aanpak van het inefficiënt ruimtegebruik van de voorbije halve eeuw is nodig. Zorg voor hergebruik van bestaande bebouwing en versteende ruimte om kansen te creëren voor nieuwe ontwikkelingen. Zo pak je tegelijkertijd uitdagingen aan zoals energie, mobiliteit, klimaat, verbetering stedelijke functie, innovatie, integratie en sociale cohesie.

Overweeg afbraak van bebouwing om open ruimte te maken. Bedenk eerst hoeveel open ruimte noodzakelijk is en op welke manier die open ruimte de verstedelijking kan structureren, in plaats van ruimte te ontwikkelen vanuit de hoeveelheid bebouwing die nodig is.

2

Beschouw oneigenlijk gebruik van landbouwgrond als een luxe

Wanneer landbouwgrond in gebruik is als hobbyweide of tuin – en niet voor de bestemde maatschappelijke diensten – is dit luxegebruik. De gebruiker zou dit aan de maatschappij moeten vergoeden.

Voor het al dan niet tijdelijk ‘oneigenlijk’ gebruik, kan je een soort luxe-taks innen. De opbrengst van deze taks kan je bijvoorbeeld inzetten om landbouwers die extra ecosysteemdiensten leveren, te vergoeden.

3

Breng transparantie op de grondenmarkt

Maak een register met alle soorten pachtgronden waarin de precieze kavel, de eigenaar(s), de soort pachter en de voorziene einddatum van de pacht vermeld worden. Zo bied je kansen aan startende landbouwers.

Maak ook de verkoopprijzen van landbouwgronden bekend, bijvoorbeeld per regio en per kwartaal. Een nationaal of zelfs een Europees observatorium zou de verkoop- en pachtprizen kunnen opvolgen en bekendmaken, wat speculatie kan afremmen.

Zorg ervoor dat de Vlaamse overheid regulerend kan optreden en maximumprijzen kan opleggen. Hiermee verbeter je aanzienlijk de toegang tot de grondenmarkt voor minder kapitaalkrachtige actoren zoals startende boeren.

Dergelijke regulering moet samengaan met andere (fiscale) maatregelen die het verpachten interessant maken. Je kan ook het recht van voorkoop of recht van voorkeur toepassen – zoals bij o.a. natuurorganisaties het geval is – wanneer goede landbouwgronden in handen dreigen te komen van investeringsmaatschappijen.

Europese Resolutie

Op 21 maart 2017 werd de Resolutie *On the state of play of farmland concentration in the EU: how to facilitate the access to land for farmers* goedgekeurd in het Europees Parlement. De leden van het Parlement erkennen het probleem van de concentratie van landbouwgrond in de handen van megabedrijven en speculanten – 50 procent van de landbouwgrond is in handen van slechts 3 procent van de landbouwbedrijven – en het gebrek aan toegang tot grond voor (jonge) landbouwers – 80 procent van de landbouwbedrijven beschikt maar over 12 procent van de landbouwgrond – én de alarmerende impact ervan op de landbouw en de samenleving.

Net zoals de concentratie van financieel vermogen leidt een te grote concentratie van landbouwgrond tot een kloof in de samenleving, destabilisering van het platteland en risico's voor de voedselzekerheid en daarmee voor de doelstellingen van de EU op sociaal en milieugebied. Zij stellen dan ook dat de toegang tot grond voor jonge landbouwers essentieel is voor toekomst van de landbouwsector. Zij roepen de Commissie en de lidstaten op om de steun aan 'actieve landbouwers' van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid te bepalen op basis van publieke milieu- en sociaaleconomische doelen in plaats van enkel aan het bestreken landoppervlak. Ze moedigen alle lidstaten aan om gebruik te maken van instrumenten ter regulering van de grondenmarkt.

Voor het volledige verslag met aanbevelingen zie <https://goo.gl/C7fgLy>

5

Gebruik fiscale instrumenten om landbouw te behouden

Er zijn fiscale instrumenten die nu al gebruikt worden ter bescherming van natuur en bos, waarmee je eigenaars ook kan stimuleren om landbouwgrond ter beschikking te stellen van actieve landbouwers. Denk aan korting of vrijstelling van erfbelasting, onroerende voorheffing, schenkbelasting en registratierechten bij verkoop.

Net als voor natuur en bos zou je in de landbouw een grotere vrijstelling kunnen geven naarmate de landbouwer meer ecosysteemdiensten vervult. Let wel dat dit geen nieuwe administratieve last voor de landbouwer betekent.

6

Maak werk van een Bodemherstelfonds

Als er planschade optreedt omdat woon- of landbouwgebied naar natuurgebied wordt omgezet, dan is iedereen er als de kippen bij om een vergoeding te eisen. Wanneer bos, natuur of landbouwgrond gebruikt wordt voor industrie of bewoning dan treden planbaten op.

Wij pleiten ervoor om bij planbaten een deel ervan te bestemmen voor een Bodemherstelfonds dat je actief kan inzetten voor het herstellen van de bodemkwaliteit en voor de herinrichting van landgebruik en open ruimte, bijvoorbeeld voor het afbreken van bedrijfsgebouwen in landbouwgebied die niet meer gebruikt worden door actieve landbouwbedrijven.

7

Diversifieer CO₂-compensatie

Naast boscompensatie bestaan er andere manieren om de CO₂-uitstoot te compenseren. Heel wat studies tonen aan dat ook biolandbouw bijdraagt tot het indijken van het klimaatprobleem. Landbouw is wereldwijd verantwoordelijk voor meer dan tien procent van de uitstoot van broeikasgassen. Toch kan landbouw – en biolandbouw in het bijzonder – een positieve rol spelen in de strijd tegen klimaatverandering, bijvoorbeeld door koolstofopslag in de bodem.

Dit geldt zowel bij het verkopen van landbouwgrond als bij het verpachten of in erfpacht geven ervan. Het is de norm dat lokale overheden hun eigendom openbaar verkopen. Openbaar verkopen kan je echter breder interpreteren dan enkel een notariële openbare verkoop, het kan ook duiden op voldoende publiciteit over de nakende verkoop. Zo kan je in plaats van het hoogste bod als doorslaggevende factor, kiezen voor criteria die verwijzen naar een beleidsplan of RUP.

Ook wanneer je gronden in eigendom wenst te houden, kan je een oproep met criteria organiseren. Bij 'klassieke' verpachting ben je gebonden aan een vaste procedure en kunnen geen criteria worden vastgelegd. De Landgenoten neemt gronden in beheer via erfpacht en begeleidt lokale besturen om hun gronden op duurzame wijze te bestemmen voor lokale voedselproductie.

Zorg voor meer verbondenheid tussen bodem-producent-consument. Erken het maatschappelijk belang van de actieve landbouw. Dat kan via allerlei beleidsdomeinen: onderwijs, innovatiesteun, vergoeding van ecosysteemdiensten, steun vanuit het Europese landbouwbeleid (GLB). Alleszins moet in het GLB het statuut van 'actieve boer' blijven bestaan als voorwaarde om landbouwsubsidies te bekomen. We vragen hiervoor waakzaamheid van alle Vlaamse politieke partijen.

Erkenning van actieve landbouw betekent ook respect voor de landbouwer na zijn actieve periode. Maak werk van de opbouw van pensioenrechten voor boeren. Dit is des te meer van belang omdat een stoppende boer vandaag, uit persoonlijke noodzaak, aangezet wordt tot oneigenlijk gebruik van grond of speculatief gedrag.

Heel wat nieuwe initiatieven die verbondenheid creëren tussen landbouwer, consument en omgeving, zitten in de lift: CSA, Boeren & Buren, Voedselteams, agrobeheersgroepen, Linked farm, Voedsel Anders, Lekkers uit Pajottenland, Mmmmeetjesland, Vlapas, Smaak van Waas, Boerderijklassen, Boerentoeën, Land in Zicht, ...

Een toenemend aantal steden en gemeenten nemen initiatieven, enerzijds om niet achter te blijven bij nieuwe maatschappelijke uitdagingen, anderzijds om het unieke van een eigen gemeenschapsgevoel een gezicht te geven. Durf dus zo'n initiatief overwegen: een lokale voedselstrategie, ook in jouw buurt.

Want hoewel deze trend naar meer verbondenheid en diversiteit in de landbouw hoopgevend is, blijft de situatie urgent. Schenk daarom prioritaire aandacht en ondersteuning aan deze nieuwe toekomstpistes. En wacht niet om goede landbouwgrond aan de boeren van de toekomst ter beschikking te stellen.

Bronnen en achtergrondinfo

Deze tekst steunt op onderzoeksrapporten en op de visie van gelijkaardige initiatieven in Europa die zich in het netwerk "Access to Land" verenigen (www.accesstoland.eu). De Landgenoten wil, samen met haar Europese collega's, via haar werking de doelstelling realiseren om goede landbouwgrond aan jonge landbouwers ter beschikking te stellen. Erkenning en steun van deze werking helpt de jonge boeren mee vooruit.

DG For Internal Policies (2015) Extent of Farmland Grabbing in the EU, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540369/IPO_L_ST%282015%29540369_EN.pdf

Poelmans, L. en Engelen, G. (2014) Verklarende factoren in de evolutie van het ruimtebeslag. Studie uitgevoerd in opdracht van Ruimte Vlaanderen.

Verhoeve, A. (2015) De inname van landbouwgebouwen en landbouwgrond door niet-agrarische economische activiteiten. De casus Vlaanderen.

Van den Haute, F., Kerselaers, E., Verhoeve, A. & E. Rogge, ILVO, Eenheid Landbouw & Maatschappij (2013) Ruimtelijk-economische analyse van de bedrijvigheid binnen het agrarisch gebied van de provincie Antwerpen, p. 49.

Access to land (2017), Local authorities supporting access to land for farmers: stories from Europe http://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/a2l_local_authorities_cs_report_june2017.pdf

Europees Landbouwfonds
voor Plattelandsontwikkeling;
Europa investeert
in zijn platteland

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLAAMS-
BRABANT

provincie
Oost-Vlaanderen

Provincie
Antwerpen

De Landgenoten
Landbouwgrond voor bioboeren